

בריתות ללא מחויבות: ביטחון קולקטיבי במרחב הערבי

יואל גוז'נסקי | 21 באוקטובר, 2026

הניסיון המצטבר של מדינות ערב לקדם ביטחון קולקטיבי חושף פער מתמשך בין ריבוי הבריתות, הקואליציות והארגונים המשותפים לבין עומק המחויבות הביטחונית שהם מייצרים. מדינות האזור נכונות להצהיר על סולידריות, אך נכונותן לפעול למען שותפותיהן ולשאת במחיר הכרוך בכך מותנית במידת החפיפה בתפיסות האיום, בזיקה לאינטרס הלאומי הפרטיקולרי ובעלות הפעולה. המלחמה האזורית הנוכחית המחייבת זאת היטב: גם כאשר כל שש מדינות המפרץ הותקפו בידי איראן, ההתחייבות להגנה קולקטיבית לא תורגמה לשיתוף פעולה צבאי ממשי, שלא לומר לתגובה משותפת. ממצא נוסף הוא ריבוי מסגרות מדיניות וביטחוניות מקבילות, המלמד כי מטרת ההתאגדות אינה בהכרח יצירת מחויבות צבאית, אלא גם איתות, גידור, צבירת מעמד והרחבת מרחב התמרון. במקום להפקיד את ביטחון בידי ברית אחת מחייבת, מדינות האזור מעדיפות לבנות שכבות של שותפויות. כך הן מקוות ליהנות מיתרונות ההתאגדות מבלי לוותר על חופש הפעולה. במובן זה, ריבוי הבריתות מעיד על חולשת המחויבות ההדדית.

המרחב הערבי מתאפיין בריבוי מסגרות ביטחוניות, קואליציות וכוחות משותפים. מאז אמצע המאה העשרים נעשו ניסיונות למסד את עיקרון הביטחון קולקטיבי: התקפה על מדינה אחת אמורה להיחשב איום על האחרות, ושיתוף פעולה מדיני אמור להפוך בשעת הצורך למחויבות להגנה קולקטיבית. אלא שלאורך השנים ניכר פער בין ההצהרות בדבר סולידריות לבין הנכונות לשאת בעלויות הכרוכות במימושה. במאמר זה ייבחנו הניסיונות הבולטים לכונן ביטחון קולקטיבי במרחב הערבי, מן המסגרות הוותיקות ועד לקואליציות שהוקמו בשנים האחרונות. ינותח הפער שבין ההתחייבויות והיעדים המוצהרים לבין מימושם בפועל: האם ובאילו נסיבות היו המדינות מוכנות לתרגם סולידריות פורמלית למחויבות ביטחונית וצבאית בפועל, ומהם התנאים שאפשרו פעולה משותפת או, לחלופין, הביאו לשיתוקה. על בסיס זה יזוהו התנאים להצלחתו או לכישלונם של ביטחון קולקטיבי ערבי ותיבחן משמעותם למסגרות האזוריות המתהוות כיום.

לצורך הדיון ומעבר לו, יש להבחין בין סוגים שונים של התאגדות ביטחונית: ברית (alliance) היא הסדר, לרוב פורמלי ומתמשך, שבמרכזו התחייבות של המדינות לסייע זו לזו מול איום חיצוני, לעיתים עד כדי הגנה הדדית במקרה של התקפה. ברית מיוחדת בכך שאין מדובר בשותפות אינטרסים בלבד, אלא במחויבות מתמשכת הכרוכה בעלויות ובהגבלת חופש הפעולה של החברות. מדינה מצטרפת לברית כדי להגדיל את ביטחונה, להרתיע יריבים ולשפר את סיכוייה לקבל סיוע בשעת משבר; אולם עצם ההתחייבות יוצרת גם סיכונים. כפי שטען גלן סניידר בניתוחו הקלאסי של "דילמת הביטחון בברית" חברות בברית ניצבות במתח מתמיד בין שני סיכונים מנוגדים – נטישה (abandonment), חשש שבעלת הברית לא תעמוד לצידן בעת מבחן לבין מלכוד (entrapment). החשש שהמחויבות לברית תגרור אותן לעימות שאינו משרת את האינטרסים שלהן. מתח זה מסייע להסביר מדוע מדינות מבקשות ליהנות מההרתעה ומהביטחון שמספקת ברית, ובה בעת לשמר אוטונומיה ולהימנע מהתחייבות צבאית אוטומטית. המתח הזה נראה חריף במיוחד במזרח התיכון, שם מדינות חולקות לעיתים אינטרסים מסוימים אך הן שונות מאוד בהגדרת האיומים עליהן ובסדרי העדיפויות. מסגרת פורמלית יכולה להפחית חשש מנטישה, אך ככל שהיא מחייבת יותר כך גובר הסיכון למלכוד.

קואליציה (coalition) היא התאגדות גמישה וזמנית לצורך משימה, איום או מערכה מוגדרים, ללא התחייבות ביטחונית רחבה מעבר להם. מסגרת או שותפות ביטחונית (security framework/partnership) היא קטגוריה רופפת יותר, העשויה לכלול תיאום, מודיעין, אימונים, בניית יכולות או מנגנוני התייעצות, בלי התחייבות להפעיל כוח למען חברה אחרת. לעומתן, ארגון אזורי או בינלאומי הוא מוסד קבוע ורב-תחומי, דוגמת הליגה הערבית או המועצה לשיתוף פעולה במפרץ, ה-GCC,

שביטחון והגנה הם רק אחד מתחומי פעילותו. הגבולות בין הקטגוריות אינם תמיד חדים, ובפועל מסגרות יכולות לשלב מאפיינים מכמה מהן. לכן, במאמר זה הדגש הוא פחות על הכותרת שהעניקו המדינות למסגרת ספציפית, ויותר על המחויבות שהיא יוצרת, ובעיקר האם קיימת התחייבות לסייע לחברה אחרת בשעת משבר ומה משמעותה המעשית.

ביטחון קולקטיבי בין-ערבי במחצית השנייה של המאה העשרים

כישלון מדינות ערב במלחמה נגד ישראל ב-1948 האיץ ניסיון להפוך את הליגה הערבית ממסגרת מדינית למנגנון של ביטחון קולקטיבי. ב-1950 נחתמה אמנת ההגנה המשותפת ושיתוף הפעולה הכלכלי, שהייתה שאפתנית בהרבה מאמנת הליגה המקורית מ-1945. סעיף 2 שלה קבע למעשה עיקרון המקביל במידה מסוימת לסעיף 5 של נאט"ו: תוקפנות מזוינת נגד אחת המדינות או כוחותיה תיחשב תוקפנות נגד כולן, והחברות התחייבו לצאת לעזרתה "ללא דיחוי", לרבות באמצעות כוח צבאי. האמנה גם הקימה מועצת הגנה משותפת של שרי החוץ וההגנה, וכן ועדה צבאית קבועה של נציגי המטות הכלליים. זו נדרשה להכין תוכניות הגנה משותפות, לקבוע את תרומת הכוחות של כל מדינה, לקדם סטנדרטיזציה בצידוד ובאימונים ולתכנן תרגילים משותפים. אלא שהמבנה המוסדי לא התגבר על הבעיה הפוליטית הבסיסית: המדינות ביקשו ביטחון משותף אך לא היו מוכנות לוותר על ריבונותן וחופש הפעולה שלהן, ונבדלו בתפיסות האיום ובמאבקייהן על הנהגת העולם הערבי. גם הניסיון להקים פיקוד ערבי מאוחד בשנות השישים לא הבשיל למנגנון צבאי אפקטיבי. כבר אז ניכר הפער שילווה יוזמות בין-ערביות רבות בהמשך: מחויבות מרחיקת לכת בנוסח האמנה, לצד נכונות מוגבלת להעמיד אינטרסים לאומיים וכוחות צבאיים לרשות הברית ברגע המבחן. יתרה מזאת, לעיתים האיום אינו חיצוני לברית אלא נובע מאחת החברות בה, כפי שהמחישה פלישת עיראק לכווית ב-1990, או חברות נמצאות משני עבריו של סכסוך, כפי שאירע במקרי הסכסוכים לוב ובתימן. במקרים כאלה הארגון המשותף הפך מזירה לייצור ביטחון לזירה שבה משתקפות היריבויות בין חבריו.

כשלושה עשורים לאחר מכן ניסו שש המונרכיות הערביות במפרץ להתמודד עם אותה בעיה במסגרת מצומצמת יותר. להקמת ה-GCC ב-1981 היו לכאורה תנאי פתיחה נוחים לביטחון קולקטיבי: שש החברות היו בעלות מאפיינים דומים, יש ביניהן רצף גאוגרפי, הן סבלו מבעיות ביטחון דומות והמסמך המכונן שלהן הדגיש "גורל משותף ואחדות מטרה". המהפכה האסלאמית ומלחמת איראן-עיראק שהיו הטריגר להקמת הארגון תרמו גם להקמת כוח צבאי משותף, "מגן חצי-האי" (Peninsula Shield Force). ב-1983 נערך באיחוד האמירויות תרגיל משותף לצבאות המדינות וב-1984 מוסד הכוח כמסגרת משותפת להתערבות מהירה. אלא שהקמת הכוח גם המחיש את הפער שילווה את הארגון בהמשך: ההסכמה על הצורך בביטחון משותף הייתה רחבה יותר מן הנכונות להעביר סמכויות, לאחד תפיסות איום ולהסתמך על כוח צבאי משותף במקום על הצבאות הלאומיים ועל המטרייה האמריקאית.

הקמת "מגן חצי-האי" הייתה הניסיון המתקדם ביותר להפוך את תחושת הפגיעות המשותפת של מדינות ערב למנגנון של ביטחון קולקטיבי. ואולם, כבר מראשיתו התקשה שיתוף הפעולה הביטחוני להתגבר על מתח בסיסי בין ביטחון לאוטונומיה. המדינות ביקשו ליהנות מן ההגנה שמספקת המסגרת המשותפת, אך לא לוותר על ריבונותן, להכפיף את כוחותיהן לפיקוד אזורי או להפקיד את ביטחונן בידי הגדולה והחזקה מבניהן – ערב הסעודית, שדחפה להקמת הכוח ומטהו אף הוצב בשטחה. הפלישה העיראקית לכווית ב-1990 חשפה מגבלה זו בחריפות: כשחברה נזקקה להגנה מפני איום קיומי, הכוח המשותף לא היה מסוגל לספקה והיא נזקקה להתערבות אמריקאית ובינלאומית. דווקא ההתקוממות העממית בבחריין ב-2011 הייתה מקרה שונה: האיום נתפס בריאד ובאבו-דאבי גם כאיום על יציבותן שלהן, ומחיר ההתערבות היה יחסית מוגבל. ההבדל בין כוויית ב-1990 לבחריין ב-2011 המחיש כי עצם קיומה של ברית אינו קובע את מידת המחויבות; זו תלויה במידת החפיפה בין האינטרסים של החברות ובמחיר שהן נדרשות לשלם כדי לממשה. דווקא המדינות הקטנות ב-GCC, שכביכול זקוקות להגנה רבה יותר, ניצלו קשרים חלופיים, בראש ובראשונה עם איראן, נמנעו מהתחייבות מלאה והשתמשו באיום של התרחקות כדי לשמר אוטונומיה וכוח מיקוח מול ערב הסעודית.

נקודת ציון חשובה נוספת הייתה הסכם ההגנה המשותפת של ה-GCC מדצמבר 2000, אשר העניק למסגרת הביטחונית של המועצה ממד מחייב יותר: תקיפה של אחת החברות אמורה להיתפס כאיום על כולן. אלא שנוסחו המלא של ההסכם לא פורסם, ולכן גם היקף ההתחייבות ואופן הפעלתה נותרו עמומים. עמימות זו אינה שולית: היא משקפת את המתח המלווה את ה-GCC מראשיתו בין הרצון לייצר הרתעה וסולידריות קולקטיבית לבין רתיעת החברות מהתחייבות אוטומטית, העלולה לחייבן לפעולה ולהגביל את חופש הפעולה שלהן. וכך, הפלישה העיראקית לכווית ב-1990 חשפה את מגבלותיו של כוח "מגן חצי-האי": הוא לא הרתיע את עיראק ולא היה מסוגל להגן לבדו על כוויית. עם זאת, אין לראות בכך כישלון מוחלט של המסגרת. יחידות מן הכוח השתתפו בהמשך בלחימה לצד הקואליציה לשחרור כוויית, לרבות בקרב ח'פג', וכוחות ממדינות

ה-GCC- השתתפו בתחילה גם בקואליציה בתימן מ-2015. בחריין ב-2011 הייתה אפוא לא המקרה היחיד שבו המסגרת הופעלה, אלא המקרה המובהק ביותר שבו המחויבות האזורית תורגמה במהירות לפעולה צבאית משותפת ועצמאית יחסית משום שהאיום נתפס כמשותף והמחיר הצפוי היה מוגבל.

דוגמה נוספת למגבלות האינטגרציה הערבית היא איחוד המגרב הערבי, שהוקם ב-1989 על ידי אלג'יריה, מרוקו, תוניסיה, לוב ומאוריטניה. האמנה הייתה שאפתנית וכללה אינטגרציה כלכלית, תיאום מדיני ואף התחייבות שלפיה תוקפנות נגד חברה אחת תיחשב תוקפנות נגד האחרות. [ואולם, לאחר תנופה ראשונית, האיחוד שותק למעשה ומועצת ראשי המדינות לא התכנסה מאז 1994.](#) הגורם המרכזי היה היריבות בין מרוקו לאלג'יריה, ובמיוחד המחלוקת על סהרה המערבית והתחרות על הנהגת המגרב. לכך הצטרפו חולשת האינטרסים הכלכליים המשותפים והעדפת המדינות לפתח בנפרד את יחסיהן עם אירופה. המקרה המחיש כי קרבה תרבותית וגיאוגרפית ומוסדות משותפים אינם מספיקים ליצירת מחויבות אזורית כאשר המדינות המרכזיות במסגרת רואות זו בזו מתחרות.

ביטחון קולקטיבי בין-ערבי משנות ה-2000

הניסיון המצטבר של הליגה הערבית, ה-GCC ואיחוד המגרב הערבי מלמד אפוא על פער מתמשך בין החזון של ביטחון קולקטיבי לבין מימושו בפועל. אלא שכישלונות אלה לא שמו קץ לניסיונות ההתאגדות. בעשור האחרון ניכרת תנופה מחודשת להקמת מסגרות ביטחוניות, רבות מהן ביוזמה או בהובלה סעודית. בחינתן מאפשרת לשאול האם מדובר בחזרה על דפוסים מוכרים, או שמא בתנאים החדשים שנוצרו באזור יש פוטנציאל למחויבות ביטחונית משמעותית יותר.

ההתערבות הצבאית בבחריין היתה מימוש נדיר של עקרון הביטחון הקולקטיבי. אולם נסיבות ההתערבות מבהירות מדוע דווקא שם באה לידי ביטוי מחויבות ממשית. בעיצומו של האביב הערבי, לאחר נפילת המשטרים בתוניסיה ובמצרים ובעת שלא היה ברור עד כמה יתפשט גל המחאה, ריאד ואבו-דאבי לא ראו באירועים בבחריין איום על משפחת אל-ח'ליפה בלבד. הן חששו מאפקט דומינו - מפגיעה בסדר המשטרי במפרץ ומאפשרות שהן עצמן יהיו הבאות בתור. כלומר, נוצרה חפיפה חריגה בין הגנת בעלת הברית לבין הגנה עצמית. גם המחיר הצבאי היה נמוך יחסית. בחריין קטנה, מחוברת לערב הסעודית בגשר, וההתערבות לא חייבה מלחמה נגד צבא של מדינה יריבה אל נגד תסיסה חברתית. לפיכך אפשר לגזור מן המקרה שלושה תנאים מרכזיים המגבירים את הסיכוי שמחויבות ביטחונית אכן תמומש: חפיפה גבוהה בתפיסת האיום, זיקה ישירה בין גורל בעלת הברית לבין ביטחונה של המדינה המסייעת, ועלות צבאית ופוליטית נמוכה.

אחת המסגרות שהוקמו בעשור האחרון היא הקואליציה הצבאית האסלאמית למאבק בטרור (IMCTC), שעל הקמתה הכריזה ריאד בדצמבר 2015, בתחילה בהשתתפות 34 מדינות מוסלמיות ובהמשך 43. המטה נקבע בריאד והיוזמה נועדה להציג את מדינות האסלאם כנוטלות אחריות משותפת למאבק בטרור, אך יתכן שהייתה לה מטרת משנה: לחזק את מעמדה של ערב הסעודית כמוקד הנהגה בעולם המוסלמי. הקואליציה לא הפכה לברית צבאית אופרטיבית או "נאט"ו מוסלמי". אחת הסיבות המרכזיות לכך הייתה היעדר תפיסת איום משותפת. המונח "טרור" סיפק מכנה משותף הצהרתי, אך המדינות החברות לא הסכימו בהכרח לגבי מי נכלל בהגדרה זו, אילו איומים קודמים לאחרים ומה הן מוכנות לעשות נגדם. גם ריבוי החברות פעל לרעת העמקתו של שיתוף הפעולה: ככל שהמסגרת רחבה ומגוונת יותר, קשה יותר להסכים על יעדים, פיקוד והפעלת כוח. חשוב מכך, ההשתתפות בפעולות הקואליציה נותרה וולונטרית - מנגנון שהפחית את החשש ממלכוד במלחמות לא להן, אך גם החליש את המחויבות הצבאית.

עם זאת, אין לראות בארגון זה כישלון מוחלט. "הקואליציה" שרדה ואף התרחבה, ומקיימת פעילות בתחומי הכשרה, בניית יכולות, מאבק במימון טרור והתמודדות אידיאולוגית עם קיצוניות; [ב-2026 הידקה את שיתוף הפעולה שלה בתחום עם מרכז הלוחמה בטרור של האו"ם.](#) במובן זה, היא התפתחה לפלטפורמה מוסדית לתיאום ובניית יכולות. עבור ריאד יש לכך ערך בפני עצמו: הקואליציה מציבה את ערב הסעודית במרכז רשת ביטחונית מוסלמית רחבה ומעניקה לה לגיטימציה, מעמד ויכולת כינוס. המקרה ממחיש אפוא הבחנה מרכזית: מסגרת יכולה להיכשל ביצירת מחויבות צבאית משותפת, אך להצליח כמכשיר של השפעה, הצהרת כוונות ומנהיגות אזורית.

דפוס דומה, אם כי לא זהה, ניכר בהקמת [מועצת המדינות הערביות והאפריקאיות הגובלות בים האדום ובמפרץ](#) עדן בינואר 2020, בהשתתפות ערב הסעודית, מצרים, ירדן, סודאן, תימן, אריתריאה, ג'יבוטי וסומליה. המועצה לא הוקמה כברית הגנה פורמלית ואף לא נועדה מלכתחילה ליצור כוח צבאי משותף; שר החוץ הסעודי הבהיר בעת הקמתה כי הכוונה היא לפתח תיאום קולקטיבי על בסיס היכולות הקיימות של המדינות. מטרתה הייתה ליצור מסגרת להתייעצות, לתיאום ולשיתוף

פעולה במרחב שהפך לזירת תחרות אסטרטגית. במובן זה ניתן לראות ביוזמה ניסיון של המדינות לחזק את "בעלותן" על ביטחון הים האדום, מרחב שבו התרחבה באותן שנים הנוכחות הצבאית והכלכלית של מעצמות ושחקנים חיצוניים.

עבור ערב הסעודית, המהלך היה ניסיון למסד את הים האדום כתת-מערכת אסטרטגית מובחנת ולהציב את ריאה במרכז. מיקום מטה המועצה בריאה הביא לידי ביטוי שאיפה זו. מבחינת ריאה, חשיבותו של המרחב נובעת מהיותו עורק מרכזי למסחר ולאנרגיה, מהצורך להגן על החוף המערבי ועל פרויקטים כלכליים חדשים, ומהיותו חלופה אסטרטגית חלקית לנתיבי הייצוא העוברים במצר הורמוז. אלא שבה בעת, הגוף המחיש את הקושי להפוך קרבה גיאוגרפית לאינטרס ביטחוני קולקטיבי. המדינות החברות חולקות את אותו מרחב ימי אך אינן חולקות בהכרח אותה תפיסת איום: מצרים מתמקדת בביטחון תעלת סואץ ובמעמדה שלה בים האדום; ערב הסעודית מעניקה משקל רב יותר לתימן, לחות'ים, לאיראן ולביטחון נתיבי האנרגיה. המועצה יצרה לכן מסגרת מוסדית חדשה ושירתה את שאיפתה של ערב הסעודית לעצב את הארכיטקטורה האזורית, אך המשבר המתמשך בים האדום ממחיש את מגבלותיה.

שש שנים מאוחר יותר יזמה ריאה את הקמת *Multinational Maritime Defence Alliance* המונה בשלב הראשון 14 מדינות ונועדה להגן על השיט בים האדום, בבאב אל-מנדב ובמפרץ עדן. במובן זה, עצם הקמתה של מסגרת חדשה היא במידה רבה הודאה במגבלותיה של המסגרת הקודמת לספק מענה ביטחוני ממשי. אמנם הפעם ביקשה ריאה להעניק להתאגדות אופי צבאי ומבצעי מובהק – לרבות פיקוד משותף, מרכז שליטה ומרכז מבצעים ימיים – אך עדיין לא ברור אילו כוחות ויכולות יעמידו המדינות החברות לרשותה ועד כמה יהיו מוכנות לפעול בעת משבר. עד שיוכח אחרת, קיים ספק רב האם גורלה יהיה שונה מזה של קודמתה.

קואליציה נוספת בהובלת ערב הסעודית הוקמה ב-2015 לטובת המלחמה בתימן. בניגוד לקואליציה למאבק בטרור או לשמירה על חופש השיט, כאן נדרשו השותפות לא רק להצהיר על סולידריות אלא להשתתף במלחמה בפועל. ריאה הצליחה לכנס קואליציה שכללה בין היתר את איחוד האמירויות, בחריין, כוויט, מצרים, ירדן, סודאן ומרוקו, אך כבר בראשיתה נחשפו פערים משמעותיים ברמת המחויבות. עומאן נמנעה מהצטרפות, ואילו פקיסטן – בעלת ברית ביטחונית ותיקה של ערב הסעודית – דחתה בקשה סעודית מפורשת לקחת חלק פעיל בלחימה. הפרלמנט הפקיסטני בחר בניטרליות, תוך הבחנה חשובה: איסלמבאד התחייבה באופן עמום לסייע אם ערב הסעודית עצמה תותקף אך לא הייתה מוכנה להילחם במלחמה הסעודית בתימן. גם בקרב המצטרפות התקיימו דרגות שונות של מחויבות. מצרים השתתפה בכוחות אוויריים מצומצמים, שאותם הסיגה מאוחר יותר, אך נמנעה מהעמדת כוח קרקעי משמעותי, בין היתר על רקע זיכרון הסתבכותה בתימן בשנות השישים; בהמשך אף השתנו או פחתו רמות ההשתתפות של חברות נוספות. המקרה התימני המחיש אפוא היטב את ההבחנה בין היכולת הסעודית להקים קואליציה לבין יכולתה לייצר מחויבות צבאית עמוקה ומתמשכת. הוא גם מחדד את דילמת המלכוד: גם שותפות קרובות לריאה ביקשו לשמר לעצמן את הזכות לקבוע אם האיום הסעודי הוא גם האיום שלהן, ואם הוא מצדיק את המחיר הכרוך ביציאה למלחמה.

מקרה נוסף הוא הקוורטט הסעודי-אמירתי-בחרייני-מצרי נגד קטר בשנים 2017–2021. בשונה ממסגרות אחרות, כאן התקיימו תפיסת איום משותפת יחסית ומטרה מוגדרת – הפעלת לחץ על דוחה כדי להביא לשינוי במדיניותה. ארבע המדינות הצליחו לקיים לאורך שנים תיאום מדיני וכלכלי ולהטיל על קטר חרם נרחב, אך נכשלו בהשגת יעדן המרכזי: קטר לא קיבלה את 13 הדרישות שהוצבו לה ולא שינתה באופן מהותי את מדיניות החוץ שלה. יכולתה להישען על עושרה, על קשריה עם ארצות הברית ועל תמיכת טורקיה ואיראן צמצמה את אפקטיביות הלחץ. המקרה ממחיש כי גם לכידות יחסית בין חברות קואליציה אינה מבטיחה הצלחה כאשר יכולת הכפייה מוגבלת, דרישותיה נתפסות כפגיעה בריבונות והמדינה שמנגד מסוגלת לשאת במחיר ולגייס תמיכה חיצונית. יתרה מכך, הקואליציה יצרה תוצאה הפוכה במישור הביטחון הקולקטיבי: הקרע ב-GCC החליש את שיתוף הפעולה הביטחוני בין מדינות המפרץ והקשה על המאמצים לגבש חזית אזורית משותפת מול איראן.

המלחמה מול איראן שהחלה בפברואר 2026 היא המבחן המובהק ביותר עד כה לרעיון הביטחון הקולקטיבי של ה-GCC. החל מ-28 בפברואר, כשהחלה המלחמה בין איראן לארצות הברית וישראל, תקפה איראן את כל שש חברות המועצה, ולכאורה נוצר התנאי האופטימלי להפעלת מנגנוני ההגנה המשותפים: יריב חיצוני אחד ואיום ישיר על כלל החברות. שרי החוץ אמנם אימצו ב-1 במרץ את עקרון ההגנה העצמית הקולקטיבית, אך ההצהרה לא תורגמה להפעלה של פיקוד משותף או לתגובה צבאית קולקטיבית. מנגנוני ההגנה שנבנו במשך עשרות שנים נותרו בשוליים, ולמרות תיאום נקודתי כל מדינה התמודדה בנפרד עם האיום. בכך המחיש המלחמה את הפער שבין הסכמה על עצם קיומו של איום משותף לבין היכולת והנכונות להפוך אותה להגנה קולקטיבית בפועל. יתרה מכך, אם אכן איראן דירגה את התקפותיה בין המדינות כדי לפצל

את תגובתן, הדבר ממחיש כיצד יריב יכול לנצל בדיוק את חולשתה המבנית של המסגרת: קיומה של סולידריות מדינית ללא מנגנון מבצעי אפקטיבי לפעולה משותפת בזמן אמת.

המלחמה עם איראן מחייבת לעדכן גם את הערכת המחויבות הפקיסטנית. בניגוד לסירובה להשתתף במלחמה תימן ב-2015, באפריל 2026 פרסה פקיסטן בערב הסעודית אלפי חיילים, מטוסי קרב, כטב"מים ומערכת הגנה אווירית. אלא שהפריסה החלה רק לאחר הפסקת האש בין ארצות הברית לאיראן (אפריל 2026) ולכן אין לראות בה הוכחה לנכונות פקיסטנית להילחם לצד ריאד בשיא העימות. הכוחות הוגדרו בעיקר לצורכי הגנה, ייעוץ והכשרה ולא הופעלו נגד איראן. זאת ועוד, הפריסה נעשתה על רקע מענק סעודי נדיב לסיוע לכלכלת פקיסטן, ומכאן שגם האינטרס הכלכלי הפקיסטני הוא חלק מהמשוואה. המקרה מחזק אפוא את מושג המחויבות המותנית: פקיסטן מוכנה להשקיע משאבים ולתרום להגנת הממלכה, אך תוך צמצום הסיכון להיגררות למלחמה.

לקחים ותובנות מהניסיון הערבי

מקרי המבחן שנסקרו שונים זה מזה. הליגה הערבית ואמנת ההגנה המשותפת מ-1950 ביקשו ליצור מנגנון כלל-ערבי של ביטחון קולקטיבי, בעוד ה-GCC וכוח "מגן חצי-האי" היו ניסיון תת-אזורי מצומצם והומוגני יותר, שהתבסס על קרבה גיאוגרפית, משטרית ואסטרטגית. איחוד המגרב הערבי שילב שאיפות לאינטגרציה כלכלית ומדינית עם יסודות של הגנה הדדית. הקואליציה הסעודית בתימן הייתה קואליציה אד-הוק שנועדה לנהל מלחמה ממשית; ואילו הקואליציה הצבאית האסלאמית למאבק בטרור ומועצת מדינות הים האדום נועדו להתמודד עם איומים מוגדרים יותר, תוך שילוב מטרות ביטחוניות עם תיאום מדיני, בניית יכולות ושאיפות להנהגה אזורית. חלק מהמסגרות היו ערביות, אחרות מוסלמיות; חלקן כלל-אזוריות ואחרות תת-אזוריות; חלקן יצרו מוסדות קבועים ואמנות מחייבות לכאורה, ואחרות היו קואליציות גמישות יותר.

אולם למרות השוני, בכולן ניתן ביטוי לאותו רעיון בסיסי - ניסיון להפוך אינטרס או זהות משותפים ליכולת פעולה ביטחונית קולקטיבית, ובמיוחד לספק ביטחון לחברות במסגרת, ובכולן ניכר, בדרגות שונות, פער משמעותי בין החזון לבין המימוש. הליגה הערבית יצרה כבר ב-1950 מנגנונים שאפתניים של הגנה הדדית אך התקשתה להפעילם בשעת מבחן; "מגן חצי האי" לא הצליח לספק לכווית הגנה ב-1990, אף כי הופעל בתנאים שונים לחלוטין בבחריין ב-2011; איחוד המגרב שותק למעשה בשל היריבות בין אלג'יריה למרוקו; הקואליציה בתימן חשפה פערים גדולים בתפיסת האיום ובנכונותן של השותפות לשאת בעלויות המלחמה; והמסגרות האסלאמית וארגון הים האדום התפתחו בעיקר כמנגנוני תיאום, הכשרה, לגיטימציה ואיתות, ולא כמערכות של הגנה קולקטיבית מחייבת, למרות הצהרות שניתנו עם הקמתן.

ובה בעת, חלק מהמסגרות שרדו, מילאו תפקידים חשובים ואף הופעלו בנסיבות מסוימות. אלא ששוב ושוב התברר שקל יחסית להסכים על הצורך בביטחון משותף, לחתום על אמנות, להקים מפקדות ולערוך תרגילים; קשה הרבה יותר להסכים מי הוא האויב, מי ינהיג, כמה אוטונומיה תיוותר לכל מדינה, ובעיקר איזה מחיר היא מוכנה לשלם למען ביטחונה של האחרת. במונחי תיאוריית הבריתות, המדינות ביקשו לצמצם את סכנת הנטישה באמצעות מסגרות משותפות, אך ביקשו להימנע ממלכוד ולשמר את חופש הפעולה שלהן. זהו אולי הלקח המרכזי של הניסיון הערבי בבניית בריתות: הבעיה לא הייתה מחסור במסגרות של ביטחון קולקטיבי, אלא מחסור במחויבות כאשר הגיע רגע המבחן.

ניתוח מקרי המבחן מעלה את השאלה מה ההיגיון המנחה כינון בריתות ומסגרות ביטחוניות אם קיים ספק ביכולת או הרצון להפעילן? הניסיון הערבי מלמד כי בריתות או ארגונים אזוריים אינם רק מכשירים ללחימה; הם משמשים כאיתות על כוונות לשותפים וליריבים על העדפות, אינטרסים וקווים אדומים. ככל שהאיתות יקר יותר וכולל הצבת כוחות, תרגילים, אינטגרציה צבאית או התחייבות פורמלית - כך עשויה לגדול אמינותו. אולם, איתות אינו דורש בהכרח התחייבות אוטומטית למלחמה. מבחינת ערב הסעודית, עצם היכולת לכנס מדינות במסגרת שמרכזת בריאד יכולה ליצור יוקרה, להרחיב השפעה ולהבהיר גם לשותפים וגם ליריבים שהיא אינה מבודדת. עצם בניית ברית עשויה, לפיכך, להיות חלק ממדיניות החוץ גם אם הברית עצמה לא נועדה למימוש בכל תרחיש.

לכך נוסף ממד היחסים עם ארצות הברית. ערב הסעודית אינה מבקשת בהכרח למצוא תחליף לוויינגטון כמשענת הביטחונית המרכזית, אלא לצמצם את מחיר התלות בה. במונחי תיאוריית הבריתות מדובר במדיניות גידור (hedging) - שמירת הברית עם ארצות הברית לצד הרחבת הקשרים עם שחקנים נוספים, בהם פקיסטן, טורקיה ובמקביל ניהול דיאלוג עם איראן. לכן התקשרות עם שותפים שונים אינם בהכרח אסטרטגיות סותרות; הם יכולים להתקיים זה לצד זה כדי להגדיל את מרחב התמרון של המדינה.

הסכם ההגנה שנחתם במכה ב-7 באוגוסט 2026 בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן מעניק לסוגיה זו רלוונטיות מחודשת. ההסכם כולל עיקרון שלפיו התקפה על אחת משלוש המדינות תיחשב התקפה על כולן, ובמבט ראשון הוא מחבר שלוש מדינות מוסלמיות מרכזיות בעלות נכסים משלימים: ערב הסעודית מציעה מעמד דתי וכלכלי; טורקיה מציעה צבא גדול, ניסיון מבצעי ותעשייה ביטחונית מפותחת; ופקיסטן מציעה צבא גדול וארסנל גרעיני מבצעי. גם הממד הסמלי אינו מקרי. הבחירה לחתום במכה - העיר הקדושה ביותר לאסלאם - והבולטות שניתנה לתפילת המנהיגים לאחר החתימה מעניקות להסכם ממד של לגיטימציה אסלאמית. מבחינת ריאל, כך היא יכולה להציג את עצמה לא רק כמממנת או כשותפה ביטחונית, אלא גם כמעמידה את המקומות הקדושים לרשות מסגרת אסלאמית רחבה. במובן זה, הברית משרתת גם את שאיפתה של ערב הסעודית לעגן את מעמדה כמוקד הנהגה בעולם המוסלמי.

חשיבותו של הציר החדש אינה נמדדת רק ביכולתו להפוך לברית צבאית אפקטיבית או בנכונות חברותיו להילחם זו למען זו. נראה שעיקר משמעותו דווקא אסטרטגית-מדינית: הוא מרחיב את מרחב התמרון של החברות, מוסיף להן שותפים ואופציות ומאפשר להן לפעול באזור מעמדת מיקוח משופרת. עבור ערב הסעודית הוא מפחית, ולו בשוליים, את התלות הבלעדית בארצות הברית ומחזק את מעמדה כצומת בין מוקדי כוח שונים; עבור טורקיה הוא מעמיק את חדירתה לאזור מפרץ ומרחיב את השפעתה בעולם הערבי והמוסלמי; ועבור פקיסטן הוא מעניק עוגן מדיני וכלכלי חשוב במזרח התיכון. לכן השאלה אינה רק מה הברית מסוגלת לעשות בשעת מלחמה, אלא גם אילו אפשרויות מדיניות חדשות עצם קיומה מעניק לחברותיה, מול ארצות הברית, איראן, ישראל ומדינות ערב האחרות.

התפתחויות ראשונות מאז חתימת ההסכם מלמדות כי שלוש המדינות מבקשות להעניק ל"ברית מכה" תוכן מוסדי ולא להותירה כהצהרת סולידריות בלבד. במקביל נדונים שיתוף מודיעין, אימונים משותפים, תיאום לוגיסטי ושיתוף פעולה בתעשיות הביטחוניות, לרבות פיתוח וייצור משותפים. מוקדם לקבוע אם תהליכים אלה יתורגמו למחויבות צבאית בעת משבר, אך הם מצביעים על מעבר חשוב מברית הצהרתית לבניית מנגנונים קבועים של תיאום ושיתוף פעולה. הכוונה לגבש מסלול להצטרפות מדינות נוספות, לצד דיווחים על אודות התעניינות אפשרות הצטרפות מדינות נוספות, עשויה להגדיל את משקלה המדיני של הברית, אך גם להחריף את אחת הבעיות המוכרות של מסגרות ביטחון קולקטיבי באזור: ככל שמספר החברות גדל, כך עלולים להתרחב גם הפערים בתפיסות האיום ובנכונות לשאת בעלויות למען האחרות. לכן, המבחן המרכזי נותר לא עצם הקמת המוסדות, אלא האם המיסוד ייצור עם הזמן תלות הדדית, יכולת פעולה משותפת ומחויבות אמינה בעת מבחן.

ההסכם ממחיש היטב את המתח בין ביטחון לאוטונומיה. ערב הסעודית מעוניינת להפחית את החשש מנטישה, בעיקר לנוכח ספקות באשר לערבות הביטחונית האמריקאית, באמצעות הרחבת רשת השותפים שלה. טורקיה ופקיסטן, מנגד, מעוניינות ליהנות מן ההסכם בלי להיקלע למלכוד שבו יידרשו להילחם את מלחמותיה של ערב הסעודית. החשש אינו תיאורטי. ב-2015, כאשר ערב הסעודית ביקשה תמיכה במלחמה בתימן, פקיסטן נמנעה כאמור מהשתתפות ישירה למרות היחסים הביטחוניים העמוקים עם ריאד. גם לאחר תקיפת מתקני הנפט הסעודיים ב-2019 לא יצאה פקיסטן לפעולה צבאית להגנת הממלכה. הניסיון הזה מלמד שהקשר הסעודי-פקיסטני יכול להיות עמוק מאוד ועדיין מותנה באינטרסים העצמאיים של איסלאמבאד.

איסלאמבאד מבקשת להימנע מהסתבכות במלחמה אזורית במפרץ ולשמר את יחסיה עם טהראן ככל האפשר, אך מתקשה להתעלם מציפיותיה של ריאד, בעלת בריתה הוותיקה ואחת ממשענותיה הכלכליות החשובות ביותר. אמנם, לאחרונה מתמקד הדיון בברית מכה בין ערב הסעודית, פקיסטן וטורקיה, אך התמקדות בהסכם חדש זה מחמיצה את העיקר. המחויבות הפקיסטנית לממלכה נשענת על מערכת יחסים ביטחונית וכלכלית בת עשרות שנים. פקיסטן סיפקה לאורך שנים כוחות צבא, הכשרה וסיוע ביטחוני, ואילו ערב הסעודית העניקה לה הלוואות, פיקדונות וסיוע פיננסי בתקופות משבר וסיועה לה בקידום תוכניתה הגרעינית. עבור פקיסטן, המתמודדת עם קשיים כלכליים מתמשכים, התמיכה הסעודית חיונית וקשה להחלפה. עד כה נמנעה פקיסטן מהשתתפות ישירה בלחימה בתימן אלא שהנסיבות השתנו: ערב הסעודית מתמודדת כעת עם מתקפות ישירות על שטחה ותשתיותיה. ככל שהלחץ עליה יגבר, תתקשה פקיסטן להסתפק בהצהרות תמיכה ואינה יכולה להרשות לעצמה משבר עם ערב הסעודית. סיוע נוסף מצידה עשוי לכלול הגנה אווירית, מודיעין וכוחות נוספים, גם ללא השתתפות במלחמה התקיפה. לכן, אם תרחיב את מעורבותה המלחמה שמנהלת ערב הסעודית, אין לראות בכך בהכרח הישג של ברית מכה, אלא ביטוי למחויבות אסטרטגית ותיקה ולתלות כלכלית עמוקה. ברית מכה תספק כותרת, אך היחסים הסעודיים-פקיסטניים הם שיסבירו את ההתערבות.

גם הניסיון הקטרי ממחיש את מגבלותיהן של מסגרות ביטחוניות אזוריות. טורקיה בנתה במשך שנים שותפות אסטרטגית וביטחונית הדוקה עם קטר, הציבה חיילים במדינה והציגה את נוכחותה שם כתרומה לביטחונה של קטר ולביטחון האזור. ואולם, כאשר ריבונותה של קטר הועמדה למבחן ממשי – תקיפה הישראלית ב-2025 ותקיפות איראניות ב-2026 – הנוכחות הטורקית לא תורגמה להתערבות צבאית להגנת בעלת בריתה. לאחר התקיפה הישראלית הסתפקה אנקרה בגינוי חריף, בהבעת סולידריות ובמגעים מדיניים; גם ההתקפות האיראניות יורטו בידי הכוחות הקטריים ומערכי ההגנה שפעלו במדינה, ולא הובילו להפעלה גלויה של הכוח הטורקי נגד איראן.

העובדה שמדינות ערב שיתפו פעולה צבאית מול ישראל, ובמיוחד במלחמת יום הכיפורים, אינה סותרת את הטענה המרכזית שבמאמר זה, אלא מסייעת לחדד אותה. יחד, המחויבות של מדינות ערב זו לזו היא מותנית ותלויה נסיבות ולא תוצאה אוטומטית של אמנות ומסגרות ביטחוניות. ב-1973 התקיימו תנאים חריגים שאפשרו שיתוף פעולה: מצרים וסוריה ראו בישראל איום משותף, לשתייהן היה אינטרס לאומי ישיר בהשבת השטחים שאבדו להן ב-1967, והמטרה הצבאית הייתה מוגדרת. גם מדינות ערביות נוספות העניקו סיוע צבאי, מדיני וכלכלי, אך היקפו וצורתו השתנו בהתאם לאינטרסים ולמחיר שכל מדינה הייתה מוכנה לשאת.

היסטוריית המסגרות הביטחוניות בעולם הערבי מלמדת כי נכון לראות את שיתוף הפעולה הביטחוני האזורי כקשת של אפשרויות. בקצה האחד נמצאות התחייבויות דקלרטיביות, הצהרות סולידריות ושיתוף פעולה "רך" בתחומי מודיעין, אימונים, רכש, הכשרה ותיאום; במרכז נמצאות מסגרות הכוללות תכנון, פיקוד או מנגנונים צבאיים משותפים; ובקצה האחר מצויה הרמה המחייבת ביותר – נכונות להפעיל כוח ואף לצאת למלחמה לצד בעלת ברית שהותקפה. הניסיון המצטבר מלמד שרוב המסגרות האזוריות נותרו בחלקים הנמוכים של הקשת. נראה שדווקא עמימות המחויבות היא שאפשרה את הקמתן ואת הישרדותן, אך היא שהשאירה אותן "על הנייר": העניקה למדינות החברות הרתעה, לגיטימציה, מעמד ושיתוף פעולה, אך הותירה בידיהן את ההחלטה האם וכיצד להשתתף בעימות ממשי.

עקרונית, ניתן להעריך אמינות של כל ברית אזורית על פי שלושה משתנים מרכזיים: מידת החפיפה בתפיסת האיום; מידת הזיקה בין הגנת בעלת הברית לביטחון הלאומי של המדינה המסייעת; מחיר מימוש ההתחייבות. ההתערבות הצבאית בבחריין ב-2011 עמדה במידה רבה במבחנים אלה ולכן התאפשרה פעולה. הקואליציה האסלאמית ומועצת הים האדום עמדו בהם הרבה פחות ולכן נשארו בעיקר מסגרות לתיאום, לגיטימציה וליוקרה. גם הסכם מכה צריך להיבחן באותם מדדים. הוא יכול להתפתח למסגרת ביטחונית משמעותית, גם אם לא אחת משלוש המדינות החברות מעניקה לאחרות התחייבות אוטומטית לצאת למלחמה. אך ככל שיתפתחו בעקבותיו פיקוד ותכנון משותפים, פריסה מוקדמת של כוחות, אינטגרציה של מערכות הגנה, תרגילים קבועים ותלות תעשייתית וטכנולוגית – כך יעלה גם המחיר הפוליטי והצבאי של נטישה בשעת משבר.

ואכן, המסקנות העולות מן הניסיון הערבי אינן ייחודיות בהכרח למזרח התיכון. דילמות של נטישה ומלכוד, פערים בתפיסת האיום, מחלוקות על חלוקת הנטל ומתח בין הצורך בביטחון לבין רצון לשמור על אוטונומיה מאפיינים בריתות גם באזורים אחרים. עם זאת, במזרח התיכון מתקיים צירוף בולט של תנאים המקשים על יצירת מחויבות ביטחונית עמוקה ומתמשכת: רגישות גבוהה לריבונות ולהישרדות המשטר, מאבקים על הנהגה אזורית, תפיסות איום שונות גם בין מדינות קרובות, תלות ניכרת במעצמות חיצוניות, וכן מרכזיותם של שחקנים לא-מדינתיים ושל עימותים באמצעות שלוחים. לפיכך, אין מדובר ב"חריגות ערביות", אלא בסביבה אזורית שבה מספר גורמים הידועים כמחלישים לכידות ומחויבות בבריתות מתקיימים במקביל ובעוצמה גבוהה.

ריבוי המסגרות הביטחוניות החופפות במרחב הערבי הוא כשלעצמו ממצא משמעותי. אותן מדינות חברות במקביל בבריתות ובהסכמים בילטרליים, בקואליציות אד-הוק ובמסגרות אזוריות, מבלי שאחת מהן מחליפה בהכרח את האחרות. ריבוי זה מלמד כי מטרת ההתאגדות אינה תמיד יצירת מחויבות צבאית עמוקה, אלא גם איתות, גידור, צבירת מעמד והרחבת מרחב התמרון. במקום להפקיד את ביטחון במסגרת אחת מחייבת, מדינות האזור בונות שכבות חופפות של שותפויות, שכל אחת מהן מספקת תועלת אחרת ומותירה להן חופש פעולה. במובן זה, ריבוי ה"בריתות" מעיד דווקא על חולשת המחויבות: ככל שהמדינה מחזיקה ביותר חלופות, כך קטן הצורך להישען באופן בלעדי על מסגרת אחת ולשלם את מחיר המחויבות הכרוך בה.

מבחינה היסטורית, יכולתן המוגבלת של מדינות ערב לתרגם סולידריות מדינית למחויבות צבאית הייתה נכס לישראל, במיוחד כאשר ישראל עצמה נתפסה כאיום המשותף. גם כיום קיימת אפשרות שמסגרות אזוריות חדשות יפתחו לאורך זמן ממד המכוון נגד ישראל, בעיקר לנוכח החרפת הביקורת עליה בעולם הערבי והמוסלמי בשנים האחרונות. הצהרות משותפות של מדינות ערביות ומוסלמיות מאז ה-7 באוקטובר 2023 ממחישות שהסוגייה הפלסטינית עדיין מסוגלת ליצור מכנה משותף רחב, גם בין מדינות שאין ביניהן הסכמה לגבי נושאים אסטרטגיים אחרים.

אלא שבמציאות הנוכחית, לישראל יש גם אינטרס מובהק בשיתוף פעולה בין-ערבי אפקטיבי. רצועת עזה היא דוגמה מרכזית. הסדר יציב ברצועה אינו יכול להישען על ישראל בלבד, אלא הוא מחייב מעורבות של מצרים, ערב הסעודית, איחוד האמירויות, ירדן ושחקנים ערביים נוספים בשיקום, במימון, בממשל וביצירת חלופה שלטונית לחמאס. ככל שמדינות אלה מתקשות לתאם ביניהן עמדות ומשאבים, גדל משקלן היחסי של קטר וטורקיה, שכבר ממלאות תפקיד מרכזי בתיווך וביישום ההסדרים סביב עזה. מבחינת ישראל, לכן, חיזוקו של ציר ערבי פרגמטי המסוגל לפעול במשותף עשוי להיות אמצעי לא לייצוב עזה בלבד, אלא גם לאיזון ההשפעה הקטרית והטורקית.

להסכם הסעודי-טורקי-פקיסטני עשויה להיות משמעות גם ביחס לאפשרות הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל. ככל שריאד מרחיבה את סל השותפויות הביטחוניות והמדיניות שלה, כך פוחתת תלותה בערוץ הישראלי כחלק מהמאמץ לחזק את ביטחונה ומעמדה האזורי. טורקיה ופקיסטן אינן תחליף לארצות הברית, וגם אינן יכולות לספק לערב הסעודית את מכלול היתרונות הכרוכים בהסדר אסטרטגי עם וושינגטון ובנורמליזציה עם ישראל. אולם עצם קיומן של חלופות מעניק לריאד מרחב תמרון וכוח מיקוח גדולים. לכך מצטרף הממד המדיני: העמקת הקשרים עם שתי מדינות מוסלמיות מרכזיות מאפשרת לערב הסעודית לחזק את מעמדה בעולם הערבי והמוסלמי דווקא בשעה שנורמליזציה עם ישראל כרוכה מבחינתה במחיר פוליטי גבוה. לפיכך, "הברית" החדשה לא סוגרת את הדלת בפני נורמליזציה, אך היא עלולה להפוך אותה מבחינת ריאד לפחות הכרחית ודחופה, וכך גם להעלות את המחיר שישראל וארצות הברית יידרשו לשלם כדי לקדמה.

סוגייה כבדת משקל בהקשר זה היא המתיחות האזורית-בינלאומית סביב איראן. במשך שנים ביקשה ישראל לראות את החשש המשותף מטהראן מתורגם למחנה אנטי-איראני מגובש. בפועל, גם כאשר קיים איום משותף ומדינות ערב מותקפות על ידי איראן, תפיסות האיום שלהן אינן זהות: מדינות המפרץ מבקשות לשמר עם איראן ערוצי הידברות ולהימנע מעשייתן חלק מחזית ישראלית-אמריקאית נגדה. אפילו שיתוף הפעולה הביטחוני החשאי עם ישראל, שהתרחב בשנים האחרונות בחסות CENTCOM, התקדם הרבה יותר במישור הפונקציונלי מאשר ביצירת ברית אנטי-איראנית גלויה. מבחינת ישראל, הלקח הוא שלא נכון לצפות ל"נאט"ו מזרח-תיכוני", אלא לקדם קואליציות משימתיות - הגנה אווירית, מודיעין, הגנת נתיבי שיט ומאבק בהברחות - שבהן האינטרס המשותף ברור והמחיר הפוליטי הכרוך בהן עבור מדינות ערב נמוך יחסית.

מסקנה מסכמת היא, שישראל אינה צריכה לשאוף בהכרח לבריתות פורמליות באזור. הניסיון הערבי מלמד שככל שהמסגרת שאפתנית יותר ודורשת התחייבות רחבה יותר, כך מתחדדים החששות מאובדן אוטונומיה וממלכוד, ומחויבות אינה זוכה לביטוי מעשי. שיתופי פעולה גמישים, שקטים ופונקציונליים, לעומת זאת, עשויים להיות עמידים יותר. עבור ישראל, הצלחה אינה חייבת להימדד במספר ההסכמים שעליהם היא חתומה, אלא במידת השתלבותה ברשתות של מודיעין, הגנה, אנרגיה, סחר וביטחון ימי, שיוצרות תלות הדדית ואינטרס בשימור הקשר עמה.

ולבסוף, אזהרה לישראל מפני התלכדות הנוצרת כתוצאה ממדיניותה שלה: מדינות ערב מתקשות להתאחד כאשר תפיסות האיום שלהן שונות, אך מסוגלות לשתף פעולה כאשר הן חשות שאיום מסוים הוא ישיר ומשותף. לכן, אינטרס ישראלי הוא לשמר את הפיצול בין האיומים הנתפסים באזור ולא לספק שלא לצורך מכנה משותף שידרבן התקרבות בין מדינות האזור על בסיס התנגדות לישראל. במילים אחרות, ישראל יוצאת נשכרת מחולשת הביטחון הקולקטיבי הערבי כאשר הוא מופנה נגדה, אך זקוקה לביטחון קולקטיבי ערבי כאשר הוא מסייע לייצב את סביבתה ולהתמודד עם איומים משותפים. מתח זה אמור לעמוד במרכז המדיניות הישראלית כלפי הבריתות המתהוות באזור.